

УДК 342.734

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.5>

ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ТА ГАРАНТІЙ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Наливайко І.О.,
аспірант

Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-1532-2996

Наливайко І.О. Еволюція соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України: сучасні виклики та перспективи розвитку.

Дослідження присвячено еволюції соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України, аналізу сучасних викликів у сфері соціального захисту та визначенню перспектив їх подальшого розвитку. В умовах економічних і політичних трансформацій забезпечення належного рівня соціальних стандартів є актуальним завданням. Стаття розглядає історичний розвиток соціальних стандартів від радянського періоду до сучасного етапу інтеграції України до європейського правового простору. Проаналізовано вплив міжнародного права, зокрема Європейської соціальної хартії та конвенцій МОП, на формування соціальних стандартів. Підкреслено важливість адаптації національного законодавства до міжнародних норм для підвищення рівня соціального захисту та наближення української політики до європейських стандартів. Розглянуто вплив економічних і соціальних чинників, таких як кризи, демографічні зміни, соціальна нерівність і міграційні процеси, що створюють серйозні виклики для держави. Особливу увагу приділено соціальним гарантіям для вразливих груп населення, таких як пенсіонери, люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи та учасники бойових дій. Виявлено основні проблеми цих груп у реалізації прав на соціальний захист та надано рекомендації щодо вдосконалення механізмів соціальної підтримки. Автор наголошує на необхідності реформування соціальної політики для створення більш ефективної та справедливої системи соціального захисту. Досліджено сучасні виклики в реалізації соціальних стандартів, включаючи економічну нестабільність, демографічні зміни, військовий конфлікт, неефективність державного управління та корупцію. Акцент зроблено на комплексному підході до їх подолання, підвищенні фінансової стійкості соціальної системи, удосконаленні правового регулювання та співпраці з міжнародними організаціями. Перспективи роз-

витку соціальних стандартів залежать від здатності держави забезпечити стійкість соціальної політики, адаптувати законодавство до міжнародних стандартів та підвищити доступність соціальних послуг. Успішна реалізація цих заходів сприятиме інтеграції України в європейський правовий простір, що є стратегічно важливим для розвитку країни. Стаття пропонує комплексний аналіз еволюції соціальних стандартів у правовій системі України, визначає основні виклики та надає рекомендації щодо подальшого розвитку соціальної політики.

Ключові слова: соціальні стандарти, соціальні гарантії, правова система України, соціальний захист, міжнародне право, Європейська соціальна хартія, демографічні зміни, вразливі групи населення, пенсійна система, євроінтеграція.

Nalyvaiko I.O. Evolution of social standards and guarantees in the legal system of Ukraine: current challenges and development prospects.

The study is devoted to the evolution of social standards and guarantees in the legal system of Ukraine, the analysis of modern challenges in the field of social protection and the determination of prospects for their further development. In the conditions of economic and political transformations, ensuring the appropriate level of social standards is an urgent task. The article examines the historical development of social standards from the Soviet period to the modern stage of Ukraine's integration into the European legal space. The impact of international law, in particular the European Social Charter and ILO conventions, on the formation of social standards is analyzed. The importance of adapting national legislation to international standards for increasing the level of social protection and bringing Ukrainian policy closer to European standards is emphasized. The influence of economic and social factors, such as crises, demographic changes, social inequality and migration processes, which create serious challenges for the state, is considered. Special

attention is paid to social guarantees for vulnerable population groups, such as pensioners, people with disabilities, internally displaced persons and combatants. The main problems of these groups in the realization of the rights to social protection were identified and recommendations were given for improving the mechanisms of social support. The author emphasizes the need to reform social policy to create a more effective and fair system of social protection. Contemporary challenges in the implementation of social standards are explored, including economic instability, demographic changes, military conflict, inefficiency of public administration, and corruption. Emphasis is placed on a comprehensive approach to overcoming them, increasing the financial stability of the social system, improving legal regulation and cooperation with international organizations. Prospects for the development of social standards depend on the state's ability to ensure the sustainability of social policy, adapt legislation to international standards, and increase the availability of social services. The successful implementation of these measures will contribute to Ukraine's integration into the European legal space, which is strategically important for the country's development. The article offers a comprehensive analysis of the evolution of social standards in the legal system of Ukraine, identifies the main challenges and provides recommendations for the further development of social policy.

Key words: social standards, social guarantees, legal system of Ukraine, social protection, international law, European Social Charter, demographic changes, vulnerable population groups, pension system, European integration.

Постановка проблеми. Соціальні стандарти та гарантії є основними складовими соціальної політики держави, спрямованими на забезпечення належного рівня життя населення. В умовах динамічних соціально-економічних змін, що супроводжуються глобалізацією, міграційними процесами, економічними кризами та військовими конфліктами, питання забезпечення соціальних прав та гарантій набуває особливої актуальності. В Україні ці процеси ще більше загострюються внаслідок довготривалої економічної нестабільності та війни, що змушує державу переглядати підходи до соціального захисту населення та адаптувати їх до нових викликів.

Мета полягає у дослідженні еволюції соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України, аналізі сучасних викликів, що стоять перед державою у сфері соціального захисту, та визначенні перспектив розвитку соціальних стандартів в умовах євроінтеграції та глобалізації. Задля досягнення цієї мети будуть розглянуті ключові етапи розвитку соціальних

стандартів, вплив міжнародних правових норм на їх формування, а також проблеми, з якими стикається Україна в процесі реалізації соціальних гарантій.

Стан опрацювання проблематики. соціальних стандартів та гарантій зробили такі науковці, як О. Андрющенко, В. Базилевич, С. Васильченко, М. Головатий, А. Даниленко, О. Жук, Ю. Кравченко, І. Лісогор, С. Мельник, Л. Паламарчук. В їхніх роботах висвітлюються різні аспекти соціального захисту населення, правове забезпечення соціальних стандартів та міжнародний досвід у цій сфері. Зокрема, дослідження І. Лісогора та Ю. Кравченка зосереджені на аналізі впливу міжнародних правових актів на національне законодавство, тоді як роботи О. Андрющенка та А. Даниленка стосуються питань соціальної політики в умовах економічних криз. Науковці Л. Паламарчук та М. Головатий акцентують увагу на проблемах соціальної нерівності та необхідності реформування системи соціального захисту в Україні.

Визначення соціальних стандартів та гарантій як об'єктів правового забезпечення є надзвичайно важливим для формування стійкої та справедливої соціальної політики. Відповідно до Конституції України, держава зобов'язана забезпечувати соціальні права громадян, зокрема, право на соціальний захист, належний рівень життя, охорону здоров'я, освіту та працю. Проте, реалізація цих прав часто стикається з низкою проблем, пов'язаних із фінансовими труднощами, неефективністю державного управління та невідповідністю національного законодавства міжнародним стандартам. У зв'язку з цим, дослідження еволюції соціальних стандартів та гарантій, а також їх адаптації до сучасних викликів, є важливим для вдосконалення правової системи України.

Виклад основного матеріалу. Історичний розвиток соціальних стандартів та гарантій в Україні пройшов через кілька ключових етапів [1]. У радянський період було створено централізовану систему соціального захисту, яка забезпечувала базові соціальні гарантії, але мала низку недоліків, зокрема формалізм і обмежену ефективність [2, с. 106–111]. Після здобуття незалежності Україна зіткнулася з необхідністю адаптації цієї системи до нових економічних умов, що супроводжувалося реформами та прийняттям нових законодавчих актів. Конституція України 1996 року закріпила основні соціальні права громадян, але економічні кризи та політична нестабільність значно ускладнили реалізацію цих прав [3]. З початком інтеграції в європейський правовий простір Україна почала активно адаптувати своє законодавство до міжнародних стандартів, що сприяло підвищенню рівня соціальних гарантій [4]. Однак, бага-

то проблем у сфері соціального захисту залишаються актуальними і вимагають подальшого вдосконалення системи соціальних стандартів та гарантій [5].

Однією з ключових тенденцій сучасного етапу є прагнення України інтегруватися в європейський правовий простір, що вимагає гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами. Це створює нові можливості для розвитку соціальних стандартів, але водночас ставить перед державою складні завдання щодо їх адаптації до національних реалій.

Таким чином, історичний розвиток соціальних стандартів та гарантій в Україні пройшов через кілька етапів, кожен з яких характеризується специфічними викликами та досягненнями. Незважаючи на численні труднощі, країна поступово рухається до побудови сучасної, ефективної та справедливої системи соціального захисту, яка відповідає вимогам сучасного суспільства та міжнародним стандартам.

Вплив міжнародного права на формування соціальних стандартів в Україні є значним, особливо в контексті євроінтеграційних процесів [6, с. 36–40]. Європейська соціальна хартія та конвенції Міжнародної організації праці (МОП) відіграють ключову роль у гармонізації українського законодавства з європейськими нормами [7]. Ці документи встановлюють базові соціальні права, які Україна поступово імплементує у своє законодавство [8–9]. Основним завданням для України є адаптація національних норм до цих міжнародних стандартів, що сприятиме підвищенню рівня соціального захисту [10, с. 25–34] [11, с. 622–635]. Незважаючи на те, що впровадження цих норм вимагає значних зусиль, їх виконання є необхідним кроком для наближення української соціальної політики до європейських стандартів і для інтеграції країни в європейський правовий простір.

Формування соціальних стандартів та гарантій в Україні є складним процесом, що значною мірою залежить від впливу економічних і соціальних чинників. Економічна ситуація країни, демографічні зміни, рівень соціальної нерівності, а також загальні соціальні умови визначають можливості держави у забезпеченні належного рівня соціального захисту населення [3]. Важливо розуміти, що соціальні стандарти є не лише показником рівня розвитку суспільства, але й відображенням здатності держави реагувати на виклики, пов'язані з економічною та соціальною динамікою.

Економічні кризи, що періодично трапляються в Україні, мають значний вплив на формування та підтримку соціальних стандартів. Зокрема, фінансова криза 2008 року та криза, пов'язана з військовим конфліктом на сході України, суттєво погіршили економічне становище країни. Це

привело до скорочення державних витрат на соціальний захист, зниження рівня соціальних виплат і посилення соціальної нерівності. Держава була змушена переглядати свої зобов'язання щодо соціальних гарантій, зменшуючи їх обсяг і впроваджуючи заходи жорсткої економії [4]. Наприклад, зростання інфляції та девальвація гривні призвели до зниження купівельної спроможності соціальних виплат, що негативно вплинуло на рівень життя населення.

Окрім того, економічні кризи спричинили значне скорочення робочих місць і зростання безробіття, що, в свою чергу, посилило навантаження на систему соціального захисту. Відсутність належного фінансування призвела до того, що багато соціальних програм були скорочені або призупинені, а державні установи не завжди могли забезпечити ефективне надання соціальних послуг. В умовах економічної кризи, коли держава була змушена скорочувати свої витрати, соціальні стандарти ставали жертвами бюджетних обмежень, що суттєво знижувало їхній рівень.

Демографічні зміни також мають великий вплив на формування соціальних стандартів в Україні. Зокрема, старіння населення є одним з найважливіших чинників, що створюють додаткове навантаження на систему соціального захисту [11, с. 50–59]. Зростання частки людей похилого віку в структурі населення вимагає від держави збільшення видатків на пенсійне забезпечення, охорону здоров'я та соціальні послуги. Це, в свою чергу, ставить питання про стійкість і фінансову спроможність пенсійної системи, яка повинна відповідати зростаючим потребам.

З іншого боку, зниження народжуваності та відтік молодого населення за кордон призводять до скорочення робочої сили, що негативно впливає на економічний розвиток і здатність держави підтримувати належний рівень соціальних стандартів [12, с. 176–177]. Менша кількість працездатного населення означає зниження надходжень до соціальних фондів, що може призвести до дефіциту ресурсів для фінансування соціальних програм. В умовах таких демографічних викликів, держава змушена шукати нові підходи до забезпечення соціальних гарантій, зокрема шляхом реформування пенсійної системи та впровадження стимулів для підвищення народжуваності.

Соціальна нерівність є ще одним важливим чинником, що впливає на формування соціальних стандартів. В Україні спостерігається значний рівень розшарування населення за доходами, що створює серйозні проблеми для забезпечення соціальної справедливості. Соціальні стандарти повинні враховувати потреби різних верств населення, забезпечуючи належний рівень життя для всіх громадян, незалежно від їх-

нього економічного статусу. Однак, висока нерівність у доходах призводить до того, що державні соціальні програми часто спрямовані на підтримку найбільш вразливих категорій населення, тоді як середній клас залишається поза увагою. Це може створювати додаткові проблеми, зокрема зниження соціальної мобільності, коли можливості для покращення економічного становища обмежені. Важливим завданням для держави є забезпечення такого рівня соціальних стандартів, який би сприяв зменшенню соціальної нерівності та забезпечував доступ до базових соціальних послуг для всіх верств населення.

Міграційні процеси також мають значний вплив на формування соціальних стандартів в Україні. Велика кількість громадян виїжджає за кордон у пошуках кращих економічних можливостей, що призводить до «відтоку мізків» і зниження трудових ресурсів в країні. Це, у свою чергу, впливає на здатність держави забезпечувати належний рівень соціальних послуг, оскільки знижується база платників податків і соціальних внесків. З іншого боку, внутрішня міграція, спричинена військовими діями на сході країни, створює додаткове навантаження на систему соціального захисту. Внутрішньо переміщені особи потребують особливого соціального захисту, включаючи житло, роботу, доступ до медичних послуг та освіти. Держава змушена розробляти спеціальні програми підтримки для цієї категорії громадян, що потребує значних фінансових ресурсів та зусиль з боку органів влади.

Таким чином, вплив економічних і соціальних чинників на формування соціальних стандартів в Україні є надзвичайно важливим аспектом, який визначає можливості держави у забезпеченні соціальної справедливості та належного рівня життя населення. Економічні кризи, демографічні зміни, соціальна нерівність та міграційні процеси створюють серйозні виклики для держави, що потребує комплексного підходу до вирішення проблем у сфері соціального захисту. Для підтримки високих соціальних стандартів необхідно враховувати всі ці чинники та адаптувати соціальну політику до змін у суспільстві та економіці.

Соціальні гарантії для вразливих груп населення в Україні є важливим аспектом соціальної політики. Основними проблемами, з якими стикаються такі групи, як пенсіонери, люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи та учасники бойових дій, є недостатнє фінансування, складний доступ до соціальних послуг та бюрократичні перешкоди [13]. Ці проблеми посилюють соціальну нерівність і знижують ефективність соціальної підтримки. Основним завданням держави є реформування систе-

ми соціального захисту з метою забезпечення більш адресної допомоги, підвищення якості соціальних послуг та поліпшення доступу до них. Це потребує як фінансових ресурсів, так і ефективної організації та управління на всіх рівнях державної влади.

Сучасні виклики в реалізації соціальних стандартів та гарантій в Україні пов'язані з економічною нестабільністю, демографічними змінами, військовим конфліктом, неефективністю державного управління та корупцією. Ці фактори обмежують здатність держави забезпечувати належний рівень соціального захисту. Для подолання цих викликів необхідний комплексний підхід, що включає підвищення фінансової стійкості соціальної системи, реформування правового регулювання та активізацію співпраці з міжнародними організаціями. Такий підхід дозволить ефективніше реагувати на виклики та покращити реалізацію соціальних стандартів в Україні.

Розвиток соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України є важливим завданням, яке потребує комплексного підходу, що враховує сучасні виклики та можливості, пов'язані з економічними, соціальними та політичними факторами. Перспективи цього розвитку можна розглядати в кількох ключових напрямках, зокрема реформуванні правової бази, адаптації до міжнародних стандартів, поліпшенні фінансової стійкості соціальної системи та розширенні доступу до соціальних послуг [4-5].

1. Реформування правової бази та адаптація до міжнародних стандартів.

Один із головних напрямів перспективного розвитку соціальних стандартів в Україні полягає в реформуванні правової бази та її адаптації до міжнародних стандартів. Інтеграція України до європейського правового простору та виконання зобов'язань, взятих у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, вимагають гармонізації національного законодавства з європейськими нормами. Це передбачає впровадження положень Європейської соціальної хартії та інших міжнародних актів у сфері соціальних прав. Важливим завданням є також забезпечення відповідності українського законодавства міжнародним стандартам у сфері соціального захисту, що допоможе підвищити рівень соціальних гарантій і наблизити їх до європейських стандартів.

2. Підвищення фінансової стійкості соціальної системи.

Для забезпечення стабільного розвитку соціальних стандартів необхідно підвищити фінансову стійкість соціальної системи України. Це може бути досягнуто через реформування пенсійної системи, зокрема розвиток накопичувального компонента, а також запровадження нових механізмів фінансування соціальних програм.

Важливим напрямом є також боротьба з корупцією та підвищення ефективності використання бюджетних коштів, що дозволить забезпечити більш раціональне та цільове спрямування фінансових ресурсів на соціальні потреби. Залучення додаткових ресурсів через міжнародну допомогу та інвестиції у соціальні проекти також може стати важливим джерелом підтримки соціальної системи.

3. *Розширення доступу до соціальних послуг та їх якісне покращення.*

Забезпечення рівного доступу до якісних соціальних послуг для всіх верств населення є однією з ключових перспектив розвитку соціальних стандартів в Україні. Це передбачає модернізацію інфраструктури соціального захисту, включаючи розвиток цифрових технологій для покращення доступу до соціальних послуг, підвищення якості медичного обслуговування, освіти та інших соціальних сфер. Важливим аспектом є також забезпечення доступності послуг для вразливих груп населення, зокрема людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій, які потребують особливого захисту.

4. *Впровадження адресної соціальної допомоги.*

Перспективи розвитку соціальних стандартів також пов'язані з впровадженням ефективних механізмів адресної соціальної допомоги, які б дозволили більш точно спрямовувати ресурси на підтримку тих, хто найбільше цього потребує. Це допоможе зменшити рівень соціальної нерівності та забезпечити більш справедливий розподіл соціальних виплат і послуг. Адресний підхід передбачає детальну оцінку потреб кожної особи або сім'ї, що дозволяє надавати допомогу з урахуванням конкретних обставин, що вимагає від держави вдосконалення системи соціального моніторингу та адміністрування.

5. *Активізація співпраці з міжнародними організаціями.*

Співпраця з міжнародними організаціями, такими як ООН, ЄС, МОП та іншими, відкриває для України нові можливості в розвитку соціальних стандартів. Міжнародна допомога та експертна підтримка можуть стати важливим джерелом знань і ресурсів для вдосконалення соціальної політики в Україні. Використання кращих міжнародних практик, участь у міжнародних програмах і проєктах сприятимуть підвищенню рівня соціальних гарантій та допоможуть Україні інтегруватися в глобальну систему соціального захисту.

Таким чином, перспективи розвитку соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України залежать від багатьох чинників, зокрема від здатності держави ефективно реформувати соціальну політику, адаптувати законодав-

ство до міжнародних стандартів, забезпечити фінансову стійкість соціальної системи та покращити доступність і якість соціальних послуг. Успішна реалізація цих заходів сприятиме підвищенню рівня життя населення, зміцненню соціальної справедливості та інтеграції України в європейський правовий простір.

Висновки. Узагальнюючи, можна сказати, що розвиток соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України є важливим елементом забезпечення соціальної справедливості та гідного рівня життя населення. В умовах сучасних викликів, зокрема економічної нестабільності, демографічних змін та військового конфлікту, держава стикається з необхідністю вдосконалення системи соціального захисту. Це вимагає комплексного підходу, який включає реформування правової бази, підвищення ефективності державного управління, забезпечення фінансової стійкості соціальних програм та адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів. Особливої уваги потребують заходи щодо розширення доступу до якісних соціальних послуг, модернізації інфраструктури соціального захисту та впровадження ефективних механізмів адресної соціальної допомоги.

Перспективи розвитку соціальних стандартів в Україні значною мірою залежать від здатності держави мобілізувати необхідні ресурси, підвищити ефективність використання наявних коштів та забезпечити прозорість і підзвітність соціальної політики. Співпраця з міжнародними організаціями, впровадження кращих світових практик та активна участь у міжнародних програмах можуть суттєво сприяти покращенню соціальних стандартів та наближенню їх до європейських норм. Реалізація цих заходів дозволить не лише забезпечити належний рівень соціального захисту для всіх громадян, але й зміцнити соціальну стабільність та інтегрувати Україну в європейський правовий простір, що є важливим елементом стратегії розвитку країни на найближчі роки.

Таким чином, майбутнє соціальних стандартів та гарантій в Україні залежить від здатності держави ефективно відповідати на сучасні виклики, реформувати систему соціального захисту, забезпечити фінансову стійкість та інтегруватися в європейський правовий простір. Це складний, але необхідний шлях, який дозволить забезпечити соціальну справедливість, захист прав громадян і сприяти сталому розвитку українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Клименко А.Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: правовий і вітчизняний контекст: *монографія*. Харків : Юрайт, 2019. 176 с.

2. Дубич К.В. Особливості державного управління системою соціального захисту України в радянський період розвитку. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 2. С. 106–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_2_17.
3. Наливайко І. Державна політика у сфері соціального захисту та соціального забезпечення: напрями реформування. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів*: матер. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 28 лютого 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. 604 с.
4. Наливайко І. Аналіз правових інструментів щодо соціальних стандартів та гарантій: теоретико-правові аспекти. *Вплив війни на правоохоронну, соціальну та демографічну сфери: стан та перспективи*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 16 червня 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. 82 с.
5. Наливайко І. Ефективність правового регулювання соціальних стандартів та гарантій: проблеми та перспективи. *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). С. 494–509.
6. Михайлюк Г. Правові механізми інтеграції України до європейського правового простору шляхом реформування вітчизняного законодавства про право комерційних позначень: Частина I – доктринальний підхід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 1. С. 36–40.
7. Європейська соціальна хартія (переглянута): Хартія Ради Європи від 03.05.1996 р.: станом на 07.09.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.
8. Білоус О.Ю. Конвенції Міжнародної організації праці як джерела трудового права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2017. 195 с.
9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт ООН від 16.12.1966 р.: станом на 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
10. Наливайко Л. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 3 (31). С. 622–635.
11. Чалюк Ю. Срібна економіка: демографічні зміни та економічні можливості. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2023. № 1 (107). С. 50–59.
12. Дякович Л.І. Демографічні детермінанти старіння населення України в умовах війни та повоєнного відродження. *Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м.Запоріжжя, 10 листопада 2023 р.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 176–177.
13. Смирнова І., Сімакова О., Карлаш Ю. Державні соціальні стандарти та гарантії як основа ефективного розвитку соціального захисту населення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34.